

ŞİHABÜ'D-DİN AHMED İBN FERÂH EL-İŞBİLÎ (Ö. 699/1300) VE *EL-KASİDE EL-GARÂMİYYE'Sİ*

Hadis Usûlü ve Şiir

Salih ÖZER¹

The books of science of tradition are indispensable works both for the students of Islamic disciplines in general and especially for the students of hadith. Thus it's very important to prepare and write them both methodical and attractive way. So, immediately after the prose works of science of tradition, the poetical ones were written. In this context, Kasida Gharamiyya of Ibn Farah al-Ishbili al-Andalusi, which's scholastic poem on technical terms of hadith, has been the focus of interest due to its style and literary mode and several commentaries have been written about it. Among the lots of peculiarities, this Kasida has the merit of successful coupling the concepts of love and poetical issues with the technical terms of hadith.

Key Terms: hadith, science of tradition, poem, Ibn Farah, commentary

Bilindiği gibi hadis usûlüne dair eserler, gerek hadis kitaplarının ön-sözlerinde ve sair kısımlarında gerekse Şâfiî'nin (ö. 204) *er-Risâle'si* gibi fıkıh usûlü kitaplarında dağınık şekildeki malumatları bir kenara bırakırsak, tabii olarak hadis musannefâtına oranla hicri dördüncü asır gibi nispeten geç dönemlerde yazılmaya başlanmıştır. Bu noktada ilk eserin genel olarak Râmahurmûzî'nin (ö. 360) *el-Muhaddisu'l-Fâsil* adlı eseri olduğu kabul edilmiştir.² Bu eserler ağırlıklı olarak nesir tarzında ve didaktik bir yapıya sahiptir. Fakat bir taraftan da hadis usûlü gibi aslında metodolojiyle ilgili bir konuyu, okuyucular ya da ilim talepleri açısından hem akıldaki tutulmalarını kolaylaştırmak hem de biraz daha cazip hale getirmek vs. amacıyla³ bu konuların nazım tarzında da işlendiğini görmekteyiz.⁴ Bu çerçevede hem müstakil olarak bu tarz hadis usûlü risaleleri yazılmışken, hem de mevcut hadis usûlü eserleri yine aynı amaçla manzum hale getirilmiştir.⁵ Bu çerçevedeki örneklerden Irakî'nin (ö. 806) İbnu's-Salâh'ın (ö. 643) hadis usûlü üzerine yazdığı meşhur Elfiyye'sini

1 Dr., Kültür ve Turizm Bakanlığı, Millî Kütüphane Başkanlığı, Kültür ve Turizm Uzmanı

2 Bk. Suyûti, *Tedribu'r-Râvi*, Beyrut 2002, I. 18

3 Nitekim İbn Ferah'ın gazelinin şarihlerinden İbn Cemâ'a, girişte Allah'ın insanları diğer varlıklardan güzel konuşma ve açıklama açısından tekmiil ettiğini söylemektedir. bk. *Zevâilü't-Tarah fi Şerhi Manzûmeti İbn Ferah*, Süleymaniye: Hacı Mahmud Efendi: 657, 16 a.

4 Bk. İzmîrli, İsmail Hakki, *Hadis Tarihi*, (tenkitli neşir: İbrahim Hatiboğlu) İstanbul 2002, 68

5 Bk. Uğur, Mücteba, *Hadis İlimleri Edebiyatı*, TDV yay., Ankara 1996, 140-149

zikredebiliriz. Bu manzum eser, Osmanlı hadis tedrisatı içerisinde de önemli bir yere sahiptir.⁶

Bu noktada İbn Ferah'ın (ö. 669) doğum yeri olan Endülüs'te genel olarak dil ve şiir konularına bir itina ve özenin olduğu bilinmekle⁷ birlikte, Şark'taki ilim adamlarının da bu türden eserler verdikleri bilinmektedir. Bu tarz şiir-dini ilimler meczinde Endülüs'ten ilk akla gelen bir örnek olarak İbn Hazm'ın meşhur *Güvercin Gerdanlığı'nı* (*Tavku'l-Hamâme*) gösterebiliriz.⁸ Dolayısıyla aslında bir hadis usûlü eserinin şiir bakışıyla veya gazel tarzında yazılması, son derece enteresan bir fikirdir. Nitekim mezkur kasidenin şarihlerinden örneğin Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed, şerhine başlamadan önce insani bir duygu olan sevgi/seven/ sevilen gibi konuları İslami kaynaklardan hareketle uzunca ve detaylı olarak işlemektedir.⁹ İbn Ferah'ın bu oldukça veciz gazeli, ilim adamlarımız tarafından oldukça büyük teveccühe mahzar olmuş ve bu esere yönelik birtakım şerhler yazılmıştır.

İbn Ferâh'ın Hayatı ve İlmî Kişiliği

Tam adı Şihâbü'd-din Ebu'l-Abbas Ahmed b. Ferah b. Ahmed el-Lahmî el-İşbili olan İbn Ferah el-İşbili, kaynakların aktardığı bilgilere göre 624'te, isminde de geçtiği üzere İşbiliye'de (Sevilla) doğmuştur. Daha sonra bu şehir, 646'da Castilla Kralı III. Ferdinand'ın komutasındaki İspanyol ordusu tarafından saldırıya uğradığında¹⁰ müellif esir düşmüş¹¹, bir süre sonra bu esareten kurtularak Mısır üzerinden hacca yönelmiştir: Mısır'da Abdu'l-Aziz el-Ensârî, İzzüddin b. Abdi's-Selâm ve el-Kemâled-Darîr¹² vb. alimlerden ilim almıştır. Sonra Dimâşk'a geçen İbn Ferah, orada da İbn Abdi'd-Dâim, Ömer el-Kirmânî ve İbn Ebi'l-Yüsr gibi muhaddislerden ve birçok ilim adamından ilim tahsil etmiştir.¹³ Hadise verdiği bu önemden sonra İbn Ferah, metinlerin anlamı konusuna ve mezheplerin yöntemine ilişkin konulara yönelmiş, hatta kendisine ait hadis

6 Bk. Ünver, Süheyl, *Fatih Külliyesi ve Zamanı İlim Hayatı*, İstanbul 1946, 109; krş. Karacabey, Salih, "Osmanlı Medreselerinin son Döneminde Hadis Öğretimi" *Uludağ Ü. İ. F. S.* 8 (1999), s. 153

7 Bk. Özdemir, Mehmet, *Endülüs Müslümanları İlim ve Kültür Tarihi*, TDV yay., Ankara 1997, 77-94

8 Bk. İbn Hazm, *Güvercin Gerdanlığı*, çev. Mahmut Kanık, İnsan yay., İstanbul 1985

9 Bk. Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed Şerhi: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Elyazmalar: Sıra no: 46364, kayıt no: 39518, *Şerhu Kasideti Garâmi Şahih*, 2 b vd.

10 Bk. *The Encyclopaedia of Islam*, Leiden-London 1927, (C. F. Seybold), II. 376

11 Bk. Subkî, Tacüddin, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye el-Kübrâ*, Dâru İhyâü'l-Kütüb el-Arabî, thk. Mahmud Muhammed Tenâhî, Abdulfettah Muhammad el-Faysal İsa Bâbî el-Halebî, VIII. 26; krş. Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed Şerhi: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Elyazmalar: Sıra no: 46364, kayıt no: 39518, *Şerhu Kasideti Garâmi Şahih*, 1 b vd.

12 Bk. Subkî, age, VIII. 26

13 Bk. Subkî, age, a.y.

meclisleri meydana getirildiği gibi birçok kimse de ondan ilim almıştır. Emeviyye Camii'inde dersler vermiştir. Kendisine talebelik yapanlar arasında, ed-Dimyâti, el-Birzâli, Yünîni, el-Mukâtîli, en-Nâbulûsi ve Zehebî gibi ilim adamları vardır.¹⁴ Öte yandan Zehebî onun daha sonra fıkıh ve hadis konusunda birçok eser telif ettiğini söylemektedir. İbn Ferah, hükümdar Kazan'ın Şam'ı alması dolayısıyla Kazan senesi olarak da adlandırılan h. 699'da Allah'ın rahmetine kavuşmuştur¹⁵ ve Ümmü Salih türbesine defnedilmiştir.¹⁶

İbn Ferâh'ın Eserleri

İbn Ferah'a kaynaklarda genel olarak üç eser atfedilmektedir: Bunlardan birincisi, bu yazıda ele aldığımız hadis usûlüne ilişkin manzum eseri¹⁷, ikincisi *Şerhu'l-Erbain en-Neveviyye*¹⁸ ve üçüncüsü de, *Muhtasaru Hilâfiyyâti'l-Beyhakî* adlı eserdir.¹⁹ Dolayısıyla örneğin Zehebî, onun birçok fıkıh ve hadis eseri telif ettiğini söylese de²⁰ aslında müellife kaynaklarda sadece bu eserler atfedilmektedir.

Şerhleri

İbn Ferah'ın yirmi beyitten oluşan bu kasîde-i lâmiyye'si²¹, ya da el-Kasîde el-Garâmîyye²² ve benzeri isimler ile de adlandırılan²³ manzum eserine gelince, daha önce de ifade edildiği gibi birçok ilim adamı oldukça vezir olan bu esere birtakım şerhler yapmıştır.

Bunların başında İzzeddin İbn Cemâ'a'nın (ö. 806) yapmış olduğu *Zevâlü't-Tarah fî Şerhi Manzûmeti İbn Ferah* adlı eseri gelmektedir.²⁴ Bu şerhi, Batılı ilim adamı Friedrich Risch, 1885'te Almanca tercemesiyle birlikte neşretmiştir.²⁵ Keza bu manzumeye Yahya b. Abdurrahman el-

14 *The Encyclopaedia of Islam*, II. 376

15 Zehebî, *Tezkiratu'l-Huffâz*, Riyad 1415. IV. 1486

16 Serkis, *Mu'cemu'l-Matbû'ât*, I. 202

17 *Keşfu'z-Zunûn*, II. 1329; Kettâni, *er-Risâle el-Mustatrafe*, Beyrut 1406. I. 215

18 *The Encyclopaedia of Islam*, II. 376; Berlin no: 1488-89; krş. 45 Ak Ze 281 (Manisa İl Halk Kütüphanesi)

19 Bk. TDV İslam ansiklopedisi, Ankara 1999. XIX. 491 İbn Ferah maddesi (Ebu Bekir Sifil): *Muhtasaru Hilâfiyyâti'l-Beyhakî*, Riyad : Mektebetü'r-Rüşd, 1997/1417

20 Zehebî, age , IV. 1486

21 *Mu'cemu'l-Matbû'ât*, I. 202'de otuz beyit olarak geçmektedir ki, bu hatalıdır; bk. *The Encyclopaedia of Islam*, II. 376

22 Kettâni, *er-Risâle el-Mustatrafe*, I. 215

23 Bk. *The Encyclopaedia of Islam*, II. 376

24 *Keşfu'z-Zunûn*, II. 1865; Kettâni, *er-Risâle el-Mustatrafe*, I. 215; *Mu'cemu'l-Matbû'ât*, I. 65

25 Bazı kaynaklarda (örneğin *Mu'cemu'l-Matbû'ât*, I. 167) bu şerh. İbn Abdî'l-Hâdî'ye nispet edilerek Fleischer tarafından neşredildiği söylenmektedir ki, bu hatalıdır; bk. TDV İslam Ansiklopedisi, XIX. 491

Karâfi'nin (ö. 950) bir şerhi olduğu gibi²⁶ İbn Kutluboğa'nın da bir şerh yaptığı söylenmektedir.²⁷ Benzer şekilde Abdusselam b. es-Seyyid b. Muhammed el-Hanefi el-Mardîni'nin de (ö. 1295) bir şerhinden bahsedilmektedir.²⁸ Bunlara ilaveten Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed'in de bir şerhi bulunmaktadır.²⁹ Dolayısıyla bu metne birçok alimin şerh yaptığını görmekteyiz.³⁰

Bu manzume, elyazma versiyonlarının dışında birçok kez basılmıştır da.³¹

el-Kasîde el-Garâmîyye'nin Yazma Nüshaları

İbn Ferah'ın bu manzum eserinin, birçok kütüphanede çok sayıda elyazması bulunmaktadır.³² Keza tespit edebildiğimiz kadarıyla kütüphanelerimizde bu esere ilişkin zikrettiğimiz şerhlerin de birtakım elyazmaları mevcuttur.³³ Gerek örnek metinlere, gerek şerhlerindeki ana metinlere, gerekse de matbu versiyonuna bakıldığında, genel olarak mezkur metinde çok büyük farklılıkların olmadığı görülmektedir. Bu çerçevede biz de bu yazımızda Milli Kütüphane'deki ve Süleymaniye'deki birer elyazmayı kullandık.

Milli Kütüphane'deki Nüshası

İbn Ferah'ın hadis usûlü manzumesinin Milli Kütüphane'deki nüshası, Arapça talik yazıyla istinsah edilmiştir. 235x180 mm boyunda olup, yazı alanları değişik ölçülerde ve değişik satırlıdır, 39 a-b yaprağında cedid kağıda yazılmıştır, ciltsizdir. Risale, "*Min Nazmi eş-Şeyh el-İmam Şihabü'd-Din Ahmed b. Ferah el-İşbilî fî Usûli'l-Hadis*" başlığına sahiptir.³⁴

- 26 *Kesfu'z-Zunûn*, II. 1865; Seybold, *Encyclopedia of Islam*, II. 376; Milli Kütüphane: 06 Mil Yz A 4915/16
- 27 *Kesfu'z-Zunûn*, II. 1329; Kettâni, *er-Risâle el-Mustatrafe*, I. 215
- 28 *Hedîyyetü'l-Ârifîn*, I. 304
- 29 AÜİF Elyazmaları, sıra no: 46364, kayıt no: 39518
- 30 Bk. *The Encyclopaedia of Islam*, II. 376 ; İslam Ansiklopedisi TDV, XIX. 490-491; Uğur, Mücteba, age, 143 Örneğin Milli kütüphane elyazmaları arasında müellifi meçhul bir şerh de görülmektedir ki, bu risale Şeyh İsmail el-Mukri el-Yümni'nin Şerhu'l-Bedî'yye'si/el-Feride peşinden gelmekte ve aslında sadece metinde geçen hadis terimlerini açıklamaktadır, bu açıdan da İbn Cemâ'a şerhine benzemektedir, bk. Milli Kütüphane, 06 MK Sam. Yz. 819/2, 35 a-37 b.
- 31 *Mu'cemu'l-Matbû'ât*, I. 202; TDV *İslam Ansiklopedisi*, XIX. 491
- 32 Örneğin Milli Kütüphane, 06 Mil. Yz. (A) 4345/2; Süleymaniye: Reisül-Küttâb Mustafa Efendi: 1169 (32-33 vr)
- 33 İbn Cemâ'a Şerhi: *Zevâlü't-Tarah fî Şerhi Manzûmeti İbn Ferah*, Süleymaniye: Hacı Mahmud Efendi: 657 (16-21 vr); Karâfi Şerhi: Milli Kütüphane 06 Mil Yz (A): 4915/16 (47 b-63 b); Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed Şerhi: *Şerhu Kasîdeti Garâmî Sahîh*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Elyazmaları: Sıra no: 46364, kayıt no: 39518; müellifi belli olmayan bir şerh: Milli Kütüphane, 06 MK Sam. Yz. 819/2, 35 a-37 b.
- 34 Milli Kütüphane, 06 Mil. Yz. (A) 4345/2 (39-40 vr); krş. *Milli Kütüphane Yazmalar Kataloğu*, Ankara 1994 (Hazırlayanlar: Müjgan Cunbur, Altınay Sernikli, Dursun Kaya), s. 3-4

İstifade Ettiğimiz Süleymaniye Nüshası

İbn Ferâh'ın hadis usûlü manzumesinin istifade ettiğimiz Süleymaniye Kütüphanesi nüshası ise, Arapça talik yazıyla istinsah edilmiştir. 32 b ve 33 a varakları arasındadır. Risale, "*Kasîde Muhtevîye alâ Esâmi'l-Ehâdis eş-Şerîfe alâ Sebîl't-Tevriye*" başlığına sahiptir. Başlık kırmızı ile yazılı olup hadis terimlerinin altına sırası ve kırmızı renkli rakamlar konulmuştur.³⁵

Kaside'nin Arapça Metni

İbn Ferâh'ın bu meşhur kasidenin birçok elyazması mevcut olduğunu daha önce belirtmiştik. Aynı şekilde bu metin birçok eserde de matbu halde karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla biz burada, ana metin olarak her iki kaynaktan da istifade yoluna gittik. Nitekim biz metnin tespitinde, Milli Kütüphane'deki bir elyazma³⁶ ile Süleymaniye'de bulunan bir elyazma³⁷ versiyonu ana metin olarak ele aldığımız gibi, bu esere ilişkin şerhlerde de (biz İbn Cemâ'a, Karâfi, Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed şerhlerini kullandık) ana metin geçtiği için, bu şerhlerdeki metinlerden de istifade edilmiştir. Öte yandan bu gazelin matbu neşri sadedinde, örneğin Sübkî'nin (ö. 756) *Tabakâ'l*ındaki neşirde muhakkik, diğer matbu metinler ile karşılaştırmalı olarak ve farklarını belirterek verdiği için bu şiirin mezkur eserdeki neşrini yazımızda temel kaynak olarak ele aldık. Son olarak metinde lafız farklılığının çok büyük bir yekün teşkil etmediği ve bunların anlamda çok büyük farklılıklar oluşturmadığı söylenmelidir.³⁸

35 Süleymaniye: Reisü'l-Küttâb Mustafa Efendi: 1169 (32-33 vr)

36 Milli Kütüphane: 06 Mil Yz (A) 4345/2 (39-40 vr)

37 Süleymaniye: Reisü'l-Küttâb Mustafa Efendi: 1169 (32-33 vr)

38 Metinler arasındaki farklılıklar noktasında harfi tarif, *ke* zamiri yerine *külm* zamirinin kullanılması veya fâ-i ta'kiyye türünden küçük noksanlıklar ya da fazlalıklar ihmal edilmiştir.

و حزني ودمعي مرسل و مسلسل
 ضعيف ومتروك وذلي اجمل
 مشافهة يملئ علي فانقل
 علي احد الا عليك المعول
 علي رغم عدالي ترق وتعدل
 وزور وتدليس يرد ويهمل
 ومنقطعا عما به اتوصل
 تكلفني ما لا اطيع فاحمل
 وما هي الا مهجتي تتحلل
 ومقترق صبري وقلبي المبلل
 ومختلف حظي وما فيك امل
 فغيري بموضوع الهوي يتجمل⁴¹
 وغامضه ان رمت شرحا اطول
 وحقك عن دار القلي متحول
 ومشهور اوصاف المحب⁴² التذلل⁴³
 اليك سبيل لا و لا عنك معدل
 ولا زلت تعلقو بالتجني وانزل
 و انت الذي تعني وانت المؤمل
 من النصف منه فهو فيه مكممل
 اهيم وقلبي بالصباية مشعل

غرامي صحيح والرجا فيك معضل
 وصديري عنكم يشهد العقل انه
 ولا حسن الا سماع³⁸ حديثكم
 وامري موقوف عليك وليس لي
 ولو كان مرفوعا اليك لكنت لي
 وعدل عدولي منكر لا اسغيه
 اقضي زماني فيك متصل الاسي
 وها انا في اكفان هجر ك مدرج
 واجريت دمعي بالدماء مدبجا
 فمتفق⁴⁹ جفني وسهدي وعبرتي
 ومؤلف شجوي ووجدي ولوعتي
 خذ الوجد عني مسندا ومعنا
 وذي نبذ من مبهم الحب فاعتبر
 غريب يقاسي البعد عنك وما له
 عزيز بكم صب ذليل لعزكم
 فرققا⁴⁴ بمقطوع الوسائل⁴⁵ ما له
 ولا زلت في عز منيع ورفعة
 اورى بسعدي والرباب وزينب
 فخذ اول⁴⁶ من اخر ثم اول
 ابر اذا اقسمت اني بحبه

Kaside'nin Tercümesi

Öncelikle belirtmeliyiz ki, biz metni çevirirken, hadis ile ilgili teknik terimleri çevirmeden bırakarak kastedilen anlama ilişkin açıklamaları, şerhlerinden istifadeyle, dipnotta belirtmeye çalıştık. Zira bu gazelde Karâfi'nin de belirttiği gibi tek bir lafza biri uzak diğeri yakın olmak üzere iki anlam yüklenmiştir; burada yakın anlam, metindeki lafzi anlam iken uzak anlam, hadis teriminin açıklanmasına yönelik olarak kurulan bağlantılı anlamdır.⁴⁷ Keza diğeri bir şarih olan Emir Abdullah b. Abdul-

39 Milli Kütüphane: istimâ'

40 Milli Kütüphane'deki metinde müttefik ile mü'telif beyitleri, sıra olarak bu şekilde iken, Süleymaniye'deki metindeki sıra, mü'telif...müttefik... şeklindedir.

41 Süleymaniye'deki metinde 'yetehayyeli' iken, Milli Kütüphane'deki metinde, Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed ve Karâfi şerhinde 'yetehalleli' şeklindedir.

42 Milli Kütüphane'deki metinde *el-muhibb* yerine *el-hubb* geçmektedir.

43 Bizim bu yazıda başvurduğumuz tüm elyazma metin ve şerhlerde sıra, aziz...garib... şeklinde iken, Sübki'nin Tabakat'ındaki sıralama garib...aziz... şeklindedir.

44 Süleymaniye'deki elyazmada 'ferîkan' geçmektedir ki, bu muhtemelen bir nasih hatasıdır.

45 Süleymaniye'deki elyazmada *el-vesâl* yerine 'el-mesâ'il' geçmektedir

46 Milli Kütüphane'deki elyazmada burada ayrıyeten 'ismehü' ifadesi de geçmektedir

47 Karâfi, 105; Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed, 2 a

lah b. Muhammed de burada biri sevenin sevdiğiyle ilgili olan birinci anlamın, ikincisi de hadis terimi olarak anlam şeklinde ikili bir anlam bulunduğunu belirtmektedir.⁴⁸ Biz bu metne ilişkin açıklamaları tespit ederken İbn Cemâ'a ve özellikle Karâfi ve Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed şerhlerinden istifade ettiğimizi belirtmek isteriz. Hatta bu şarihler birbirinden alıntı bile yapmaktadır, örneğin Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed, İbn Cemâ'a'dan bir örnek aktarmaktadır.⁴⁹ Bu şerhler hakkında kısaca birtakım genel değerlendirmeler yapmak gerekirse söylemeliyiz ki, özellikle İbn Cemâ'a, ağırlıklı olarak metinde geçen hadis terimlerinde yoğunlaşırken ve dolayısıyla gazelde kastedilen benzetme yönünü büyük oranda ihmal ederken, Karâfi hem kastedilen ilk anlam hem de hadis terimi üzerinde birtakım açıklamalar yapmaktadır. Karâfi'nin bu tutumu Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed için de geçerlidir. Hatta Emir Abdullah b. Abdullah eserinin girişinde gazelin edebi yönü üzerinde de epeyce durmaktadır. Bu bakımdan biz daha çok Karâfi ve Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed şerhlerinden istifade edebildik. Ayrıca Karâfi, şerhte önce lafzi anlamı vermekte, sonra lafzın hadis ilmi açısından kastettiği uzantıları ele almaya ve mezkur hadis terimine ilişkin birtakım hadis rivayeti örnekleri vermeye çalışmaktadır. Bu da metindeki kastın daha da belirginleşmesine yardımcı olmaktadır. Yine de belirtilmelidir ki, şarihler hem benzetileni, hem benzeyeni belirtmelerine rağmen benzetme yönü üzerinde pek durmamaktadırlar; yani burada hangi açıdan bir benzetmenin yapıldığını açıkça ifade etmemektedirler. Bunda, metnin lafzi anlamını ve bağlantılı hadisi teriminin anlamını verdikten sonra yapılacak karşılaştırma ve benzetmenin ortaya çıkacağı hususu etkili olmuş olabilir. Görüldüğü kadarıyla şarihler bu metin üzerinden daha çok hadis terimlerini açıklamaya çalışmaktadırlar. Biz bu gazelin çevirisinde, metinde olmayan ifadeleri parantez içinde belirtirken, lafız farklılıklarından kaynaklanan anlam farklılıklarını slaş işareti ile belirtmeye çalıştık. Bu gazel, Sübkî'nin (ö. 756) de belirttiği gibi hadis türlerinin çoğunu kapsamaktadır.⁵⁰ Bu bağlamda metinde hadis terimi olarak geçen ifadeler, birçok elyazmada kırmızı mürekkeple belirtilirken⁵¹, bunları matbu hallerinden örneğin Sübkî'nin *Tabakât*'ında da muhakkik tarafından parantez içine alınmıştır. Biz de okuma kolaylığı açısından mezkur terimleri bold-italik şekilde belirttik.

48 Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed, 6 a.

49 Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed, 11 b.

50 Sübkî, age, VIII. 29

51 Bk. Karâfi, 105

İmâmü'l-Hâfız Şihâbü'd-din Ahmed b. Ferah el-İşbîlî'nin Hadis Usûlü'ne İlişkin Manzumesi

Aşkım⁵² *sahih*'tir⁵³, sana yönelik arzum ise *mu'dal*⁵⁴
(Bu yüzden) üzüntüm ve göz yaşlarım *mürsel*⁵⁵ ve *müsel*⁵⁶

Akıl⁵⁷ şahitlik eder ki, size yönelik sabrım,
Zayıf ve *metruk*'tur⁵⁸, size boyun eğişim ise (sabrımdan) daha büyük/güzel⁵⁹

Ancak sözünüze kulak vermektir *hasen*⁶⁰
Bana *imlâ* edecek şekilde *müşâfehe*⁶¹ yoluyla ve ben naklederim!

İşim⁶² size *mevkûf*, bana değil
Başkasına değil yalnızca size muavvel⁶³

Eğer durumum⁶⁴ size *merfû* olsaydı
Kınanmama rağmen (bana) acır ve (bana) meylederdiniz⁶⁵

52 Emir Abdullah: Garâm: şiddetli aşk, 6 a; Karâfi, sevgine tutkun, 105

53 Karâfi: sana olan aşkı sabit ve devamlı, 105; Emir Abdullah: ârâzdan uzak ve sâlim, katışık-sız, 6 a.

54 Zorlu ve karmaşık, Karâfi, 116

55 Karâfi, *cau ırsalen* demenin, bölük bölük gelme anlamında olduğunu söylemektedir, 108; krş. Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed: daim, 6 b.

56 Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed, mütetâbi, peş peşe, 6 b. Karâfi: peş peşe gelen, 108; Karâfi burada leffü neşr sanatı olduğunu söylemekte, nitekim mürselin hüzne giderken müsel-selin ise göz yaşına gittiğini belirtmektedir. O, burada tevriye olduğunu da söyledikten sonra mürsele ilişkin açıklamalarda bulunmaktadır. Emir Abdullah da aynısını söyler, 6 b-7a.

57 Akıl sahibi aşıklar: Karâfi, 109

58 Emir Abdullah: Bazen zayıf bazen metruk, yani metruk gibi; şöyleki sabrın önce çok zayıf olduğunu düşünüyor, peşinden adeta metruk gibi olduğunu dile getiriyor, 10 a.

59 Karâfi: daha güzel, 109; Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed: güçlü, 10 a.

60 Benim katında en çok zevk aldığım şey, sizin sözlerinize kulak kesilmektir, Karâfi, 110. Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed ise aslında hasen'in sahîh'ten sonra zikredilmesi gerektiğini fakat buradaki durum dolayısıyla burada zikredildiğini bunun nükte olduğunu belirtir, 10 a. Keza o, müşâfehe yani ağızdan duyma peşinden "naklederim" ifadesiyle, o kişinin sevgilinin sözlerine aşırı özeni dolayısıyla onu hıfz etmesine işaret ettiğini söyler. İbn Cemâ'a ise hasen'in hem nefsin hoşuna giden, nefsin meylettiği şey anlamına geldiğini, hem de bir hadis terimi olarak da bir anlama sahip olduğunu söylemektedir, 22 b. Burada müellif belki hasen ifadesini -hatırlanmalıdır ki, hasen'in sahîh'ten genel olarak farkı, ravisinin itkan ve zabtının zayıflığıdır, İbnu's-Salâh, *Mukaddimetü İbnu's-Salâh*, Beyrut 2003, s. 52- sevgilinin ağzından duyma dolayısıyla heyecandan tam kavrayamama ihtimali dolayısıyla sahîh seviyesine çıkmaması anlamında da kullanmış olabilir.

61 ağzından duymak, Karâfi, 110. Karâfi burada imlâ'nın şeyhe okumadan daha üstün olduğunu belirtmektedir. Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed de buradaki müşâfehe'yi vasıtasız olarak doğrudan muhatap olma olarak açıklar, 10 b.

62 Senin aşkımdan kaynaklanan durumum, aşkı ve halim: Karâfi, 112

63 Karâfi burada müellifin muavvel ile mevkuf'un birlikte zikretmesine ve anlam benzerliğine dikkat çekmektedir, 112

64 Size arzettiğim, muttali kıldığım durumum, Karâfi, 113

65 Bana ihšana meyledersiniz: Karâfi, 113. Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed ayrılıktan kavuşmaya meyledersiniz yorumunu yapmaktadır, 11 a.

Beni kınayanların⁶⁶ kınaması⁶⁷ *münker*'dir⁶⁸, muhtemel görmüyorum⁶⁹ onu o reddedilecek⁷⁰ ve ihmal edilecek bir *zûr*⁷¹ ve *tedlis*'tir⁷²

Zamanımı *muttasıl* hüznler içinde⁷³ sizinle⁷⁴ geçiriyorum
Size ulaştıracak araçlardan *munkatı* olarak⁷⁵

İşte ben! Beni terk ettiğiniz vakit⁷⁶ *müdreç*'im⁷⁷
Bana güç yetiremeyeceğim şeyler yüklüyor bu, ama taşıyorum

⁷⁸Göz yaşlarımı⁷⁹ kanla *müdebbec*⁸⁰ şekilde akıttım
O⁸¹, çözülen ruhumdur başka bir şey değil⁸²

Göz kapaklarımin kapanmaması, uykusuz gecelerim ve gözyaşlarım *müttefik*'tir⁸³
Hüzünlü kalbim ile sabrım ise *müfterik*⁸⁴

Aşkım, aşk acısı ve aşk ateşi *mü'telif*'tir⁸⁵
Bahtım ise *muhtelif*⁸⁶, üstelik senden de ümidim yok⁸⁷

- 66 Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed buradaki ifade ile müellifin seven ile sevilen arasındaki farkı göstermektedir. Karâfi, 113
- 67 Karâfi, 113
- 68 Karâfi: Benim tarafımdan reddedilir, s. 113. Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed: merduddur, 11 b.
- 69 Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed, 11 b.
- 70 Beni kınayana dönen: Karâfi, 113
- 71 Yalandır, Karâfi, 113; Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed: kızb, 11 b.
- 72 aldatmadır, Karâfi, 113; Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed: karışırma, 11 b.
- 73 sizin aşkınızla, Karâfi, 117
- 74 Karâfi, 117: kalbim senin aşkınla tutuşmuş iken benden uzakta/ayrı olduğun için üzüntülere gark olmuş şekilde
- 75 Emir Abdullah, buradaki "*munkatı amnâ bihî etevassalü*" ifadesinin, "*munkatı anhu*" ifadesinden çok daha belgi olduğunu söyler, 12 a.
- 76 Burada Karâfi, ölümün kefenlerinde olmaktan dolayı bir ayrılık/hıcran benzetmesi olduğunu belirtmektedir, 118
- 77 İçinde üzüleceğin ve hüznü duyacağın bir şeyin olduğu haber, Karâfi, 118. Karâfi burada sevgilinin ölüm kefeninde olması durumundan hasıl olan habere teşbih olduğunu söyler.
- 78 Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed aslında bu beytin önceki beyitten önce gelmesi gerektiğini, zira ruhu çözüldüğünde ölmüş olacağını söyler, 12 b.
- 79 Bazı versiyonlarda "yanakların üzerinde" ifadesi geçmektedir: İbn Cemâ'a: 17 a; Karâfi: 119
- 80 Sizden ayrılık dolayısıyla göz yaşlarım kanla karışmış şekilde akıttım, Karâfi, 119. Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed: su ve kan karışık şekilde, 12 b. Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed aynı yerde müellifin bu gözyaşlarının gerçek göz yaşı olduğunun sanılmaması için bu ifadenin peşinden ruhum ifadesini kullandığını söyler. Müdebbec terimi için bk. Suyûtî, *Tedrib*, II, 141
- 81 Hikayem, halim, bk. Karâfi, 119
- 82 Senden ayrılık dolayısıyla yavaş yavaş eriyen ruhumdur, Karâfi, 119
- 83 Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed burada mübalağa için mübteda ile haberin yer değiştirdiğini ve sanki bunların hep birlikte olan (müttefik) bir şeymiş gibi muameleye tabi tutulduğunu söyler, 13 a.
- 84 Karâfi burada kalp ile sabrım, bunları taşıyan kişinin hüznüne karşı koyamaması dolayısıyla asla birlikte olamayacağını söylemektedir, Karâfi, 120
- 85 Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed bu mısradaki *şecv*, *vecd* ve *lev'a* kelimelerinin mü'telif terimi açısından örnek oluşuna dikkati çekmektedir, 13 a.
- 86 Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed, burada muhtelif'in hatt olarak benzer olan fakat telaffuzu farklı olan kelime olduğunu belirttikten sonra burada önemli olanın telaffuz değil harflerin yazılışı konusundaki birlik olduğunun vurgulandığını söyler, 13 a. Muhtelif ve mü'telif terimleri için bk. Suyûtî, *Tedrib*, II, 170
- 87 Bana nazar etme, şefkatte bulunma, bir kelimeden bir ümit yok, Karâfi, 120

Aşkı benden *müsned*⁸⁸ ve *mu'annan* olarak⁸⁹ al⁹⁰
*Mezû-î*⁹¹ aşkıta benden gayırısı⁹² ne yapacağımı şaşırır

İşte bu⁹³, aşkın *mübhem*'inden⁹⁴ bir nebze, dikkat et!⁹⁵
 Ve (aşkın) *gâmiz* olanından⁹⁶, istersem⁹⁷ (sana) uzunca şerh ederim

⁹⁸Sizinle⁹⁹ *aziz*'dir¹⁰⁰ o, çılginca aşkıtır ve büyüklüğünüz karşısında zelildir¹⁰¹
 Ezik aşığın/aşkın evsafı ise *meşhur*'dur

Garîb'tir¹⁰² (bu yerde) senden ayrılığın acı vermesi
 Sizin uğrunuza, acı¹⁰³ yurdundan uzaklaşması söz konusu değil¹⁰⁴

Aradaki vasıtalar¹⁰⁵ da *maktu*: el aman
 Ne sana bir yol var ne senden muaddellik¹⁰⁶ söz konusu

Hep sonsuz yüceliktesin ve merhamet kaynağısın/kaynağı ol¹⁰⁷
 (aşıklar¹⁰⁸) devşirerek yüceliyorsun/yücelmeye devam et; fakat in¹⁰⁹

88 Bana ulaşacak şekilde, Karâfi: 124

89 Karâfi: benden al, 124; Emir Abdullah: 13 b.

90 Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed: Lisan-ı halime bak, 13 b.

91 Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed: asılsız olarak aşkın içine dahil edilen ve konan şey, 13 b. Karâfi: Aşk konusunu sadece diline dolayanlar, ona müdahale edenler, 124

92 Aşk iddiasında bulunup ona iyice derine dalmayanlar, Karâfi, 124

93 Karâfi burada aşka işaret edildiğini söylemektedir, Karâfi, 127

94 müphem olan bir aşktan, Karâfi: 127. Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed buradaki müphem'in mufassal olmayan anlamında olduğunu söyler, 14 a. Millî kütüphane'deki müellifi belli olmayan şerhte ise müphem için, bir hadîsin isnadında, *Süfyan an racûlîn an ez-Zühri* tarzındaki bir belirsizlik şeklinde açıklama yapılmaktadır, bk. Millî Kütüphane, 06 MK Sam. Yz. 819/2, 36 b. Mübhem için bk. İbnu's-Salâh, age, 358

95 Düşün bir ve bak şu halime aşk kolay mıymış!, Karâfi, 127

96 Anlaması zor ve hassas aşk, Karâfi, 127

97 Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed: istersen, 14 a

98 Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed müellifin burada sanki önceki hitapları az gelmiş ya da sü-i edeb olmuş gibi yeniden bir saygı hitabına giriştiğini söyler, 14 b.

99 sevginizle, Karâfi, 129

100 Mağrurdur, Karâfi, 129

101 Karâfi: mütidir, 129

102 Burada o sevdiğinden ayrılığı dolayısıyla huzursuz ve kararsızdır ve gariptir, Karâfi, 130

103 Burada geçen kalâ kelimesi için Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed, buğz, terk gibi anlamlar vermektedir, 14 b.

104 Karâfi: Aşkın yârânların olduğu yurdu terk etmesi söz konusu değil, o kendini gurbetin acılarına alıştırmış, Allah'tan gurbet dileyerek, çünkü her acının bir kurtuluşu olduğu gibi zafer de ancak sabır iledir ve her zorlukta birlikte kolaylıklar vardır, Karâfi, 130. Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed ise buradaki garib ile yurdundan ayrı olanın kastedilmediğini, ve bir anlamda sevgiliden ayrılığın kastedildiğini söyler, 14 b.

105 Sevgiliye yakınlaştıracak vasıtalar, Karâfi, 131

106 Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed: dönmek, 15 a.

107 Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed buradaki (*lâ züte*) lâ'nın dua lamı olduğunu söyler, 15 a.

108 Karâfi, 132

109 İn artık onların seviyesinden! Çünkü senin onlara karşı duan/isteğin, günahıtır, Karâfi, 132. Kırş. Subkt. age, VIII. 29: 'Ben ise iniyorum'. Karâfi buradaki "ta'lû/yüceliyorsun" ifadesi ve 'in' ifadesinin âli ve nâzil isnad terimiyle bağını da kurmaktadır.

ima yollu Su'dâ, Rebâb ve Zeyneb'i gösteriyorum/tevriye yapıyorum¹¹⁰
fakat sensin aslında maksad ve müemmel olan

(isim için) önce sondan ilk beytin (ilk mısrasındaki ilk kelimeyi) al, sonra (ikinci mısranın) evvelindeki¹¹¹
ikinci kısmın, böylece olur (isim) tamam¹¹²

onu sevdiğime yemin etmişsem son derece vefalıyım¹¹³
karışık duygular içindeyim¹¹⁴ ve yanıyor kalbim aşk ateşinden.

- 110 Karâfi burada sevgili yerine belirtilen müsemmiyatın ihâm edildiğini belirtmektedir. 134. Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed ise müellifin burada bu isimler ile tevriye yaptığını, yani kastı içlerinden birisi olmasına rağmen aynı anda iki anlam zikrettiğini söylemektedir. 15 a.
- 111 Karâfi, son beytin ilk mısramın ilk kelimesi alınıp ikinci mısram ilk kelimesiyle birleştirilmesi gerektiğinin ifade edildiğini söylemektedir, ki, burada son beytin ilk kelimesi olan 'eberru/e-b-r' ile ikinci ikinci mısram ilk kelimesi olan 'ühim' birleşince İbrahim isminin çıkması kastedilmektedir. Karâfi, 134-135; krş. Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed, 15 b. ; Milli Kütüphane, 06 MK Sam. Yz. 819/2, 37 a.
- 112 Karâfi buradaki formülle ortaya çıkan İbrahim isminin. Kuran'da Allah'ın övgüsüne mahzar olan ve el-Halil (dost) olan Hz. İbrahim olduğunu ilgili birtakım ayetleri de zikrederek temelleştirilmeye çalışmaktadır, s. 135
- 113 Karâfi buradaki *ebarru* ifadesinde, bir hadiste geçtiği üzere *ihsar*'ın, Allah'ı görür gibi ibadet etmek şeklindeki tanımına işaret olduğunu söylemektedir, 135-136
- 114 tahayyür halindeyim. Karâfi, 135

İbn Ferah'ın Gazeline İlişkin Elyazmalardan Örnekler

Milli Kütüphane Nüshası:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
 من نظم الشيخ الامام الخافظ شهاب الدين احمد بن فرج الاستيلى في اصول الحديث

فرا صبح والرجاء بك مفضل . وحزني ودمعي قمر سوسل
 ومبرو عنكم بشهد العقل انه . ضعيف وشرك وذن اهل
 ولا صل الا سماع حد بنكم . مشافهة بجلى على فاعقل
 و امرى موقوف عليك وليس لي . على احد الا عليك معول
 ولو كان مرقوعا اليك كنت لي . على رعم عدال نرق ونعدل
 وعذك عند اول نكر لا استغنى . و زور و تزيين يرد و بهل
 افضل زمانى فيك منى الا . و منقطعا عايدا انومل
 و لانان في اغانى كرك مديح . لكلفن مال الطين فاحل
 و اجريت و معي بالدماء مدحجا . و ما هن الا الهجن بمخل
 فنسحق خضن و كهدا و عرنى . و مغرور مبروك و قائل المثليل
 و مؤلف و جدوى و شجوى و زقنى . و مختلف خضن ما سانك آمل
 خذ الوجد منى شندا و عفتنا . فيرى بموضع الهوى تمجيل
 و ذالتيه من هم لهم فاعتبر . و فامض ان رست شرعا طول
 غررتهم قست دليل لغركم . و مشهور اذ صانها الحب للتدلل
 غريب يقاسى البعد عنك وما . و حقاك من الالهوى

Süleymaniye'deki Elyazmalardan Birisi:

فردقا بهبوط السامع اورد
 الكسب سبب الوجل معذل
 طلائع في عز شمع ورفعة
 ولا زلت علو بها لحيته فانزل
 اوردى بسعدى وانزبا برب
 وانت الذي فخره وانت المولى
 فذ اولاد من كثر ثم اولاد
 من النصف منه فوئس من كل
 ان زادوا فممت ان اجنس
 بهم وقلبي الصبا به يشغل

قصبة مختومة على اسمي الالاء والذرية ملك عالم الورد
 بسم الله الرحمن الرحيم
 عالى صحيح والرجا فيك معضل
 وادنى وخرق دريسل سلسل
 وحصري حنك من شبل المقل انه
 ضيف وشرهك وذل اجمل
 ولا حسن الالتماع حد يشكم
 مشه فوئس بمل على فافضل
 وادرى فوئس عليك وليس با
 على احد الا عليك معزل
 ولو كان حرقوا اليك كلى
 على رتم عدال ترنق واعدل
 وعدل عدولى شير لا اسيف
 وزور ونديس برود ويهل
 اقتضى زمانى فيك شصل الال
 ومنظها عا به انوسل
 واما في الال ان اجرك سريج
 نكفني بالاطيق فاحسن
 واجريت وسعا بالذ ايدنيا
 وما هي الا معجتي مختلف
 ومزكف وجدى وشجوى لوعنى
 ومختلف خلف ومانك امل
 وشين حنق وسعدى وعرض
 ومزكف حنق وسعدى وعرض
 جزوا الوجود عنى سبدا فوشفا
 فغيرى موضع الهوى شسلى
 ووا بنذر فهم محبت فاعبر
 وغامضه ان روت شفا الطول
 عزيزكم حبت ذليل اعتركم
 ومشهور اوصاف الحبت التامل
 عزيز ناسى محبت علكم ونام
 وحكك عزوا را لهور شخول
 فزنا

Karâfi Şerhi Elyazması:

والماء وادارته وحصلت منها الحول والشدّة وهو المعادن والنبات
 والحيوان والانسان الذي هو اكل النباتات وهو يقسم بشبه الحكمة ويكون
 الذي يبقى بقية السرد اذا شرب به في العلم والعلم هو ايضا قسم
 من البهايم والسباع اذا انصف باخلاقها واخذ الى الارض وتبع
 هذه وكان امره فرطاً اما اذا تنزه عن طرفي الافراط والتقصير
 في الاخلاق وتوسط بينهما فلم يكن شبيهاً ولا خائفاً في القوة الشبيهة
 بل يكون عفيفاً فان العفة توسط الشهوة ولا يكون ايضا متبركاً
 ولا بهائناً بل يكون شجاعاً بحسب القوة العنيفة فان الشجاعة توسط التبرك
 والبهانة وكذلك الحكم في العفت وهو حسة التوبر فيما بين غيره
 اما بحسب اهل منزلة المومن وهو متم بين زوج وزوجة والارمولود و
 مالك ومملوك واما بحسب اهل المدينة في المعاهدات او في السياسات
 ان كان له رتبة في السياسة وهذه الحكمة توسط بين توبر نفسه وغيره
 دون الجزية والبلادة وهذه الحكمة غير الحكمة التي هي العلم بالقيان فان
 تلك الحكمة كلما كانت اشرفا واطمأ كان احسن وهذه الحكمة لا ينبغي ان يكون
 بالافراط والآن الذي هو حيزه ولا بالتوسط والآن الحكام ت بلاهة وهذه الحكمة
 الثانية اعنى العفة والشجاعة والحكمة هي التي تسمى عدالة فالعدل هو تحقيق
 هذه الثلث فمنه التقصير بها وكان ايضا حكماً بالحكمة النظرية التي هي العلم

الكان حيزه ولو كان رجلاً كان صالحاً ولو كان صالحاً كان نبياً ولو كان نبياً
 كان رسلاً ولو كان رسلاً كان اماناً اكل الارز اربعين يوماً ظهرت
 بنابغ الحكمة منه فدية علات عليم بالقدوس فان مبارك وتبارك عليه
 سبحانه نبياً ثم عيسى بن مريم عليه السلام من افضل الله الرسل
 صبا ما ظهرت بنابغ الحكمة منه فدية علات من اسلم على يد رجل
 وهبت له الجنة لا يجمل ان كثر الركب والاعارب التي تروى في نسبه
 واجمير الا ثبت شئ منهن لا تقبل اليه بالسين كالقطع الاعام الزوران
 كلام الله تعالى غير مخلوق فمن مخلوق فهو كافر بالله العظيم اذا رويت عن
 حديثه يروى اذا حدثت عن حديثه فاعرضوه على كتابه الذي لا يزل يلقى
 فاقبلوه وان خالفه فرددوه فالخبر مع عمر حث ما كان من استغفر
 القرآن فاختاره الله تعالى العلياً ويحسرون مع الانبياء والقضاة مع السالكين
 من الكهن يوم عاشوراء لم ترد عيناه ابراً نعوذوا ولو كلف من مصف
 كان ترك العتاة مرودة والريس الطويل الزن يروى في
 رواية القرقي في شهر وحدث خراب البلدان
 كل بلو باقة وحدث رواه ابن عثان عن انس
 في القرآن في المطر باطل لا اصل له والله اعلم
 بالصواب واليه المرجع والمآب
 كتب الرسال

Sonuç

Hadis usûlü eserleri ağırlıklı olarak hem özellikle hadisle hem de genel olarak İslami ilimlerle uğraşan ilim adamlarının ilgi alanına girmektedir. Yapısı itibariyle hadis terimlerinin ve ravilerin durumlarının vs.'nin açıklandığı ve bu konularla ilgili hususların mufassal şekilde ele alındığı kitaplar olan hadis usûl kitapları nispeten teknik eserlerdir. Hadis ve sünnetin merkezi önemi dolayısıyla tüm İslami ilimler açısından olmazsa olmaz olan bu temel teknik bilgilerin ilim adamlarına ve taliplerine sevdirecek ve özetleyerek öğretme çabaları, önemlidir. Nitekim hadis usûlüyle ilgili eserlerin tasnifinin hemen peşinden bu tür nazm çabalarına tanık olunmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi bunlar hem mevcut usûl eserlerine yönelik manzum eserler olduğu gibi aslı itibariyle de manzum eserler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede Endülüslü İbn Ferah'ın mezkur manzum hadis terimleri gazeli içerdiği derin dil sanatları ve bunlar ile hadis terimleri arasında kurduğu son derece ilgi çekici anlam bağları dolayısıyla, telifinden sonra hem büyük bir ikbale mahzar olmuş hem de bunun uzantısı olarak birçok şerhe sahip olmuştur. İnsanlığın önemli bir hususiyeti olan sevgi ve sevginin yazılı ve sözlü tezahürleri olan şiir üzerinden hadis öğrenimine katkıda bulunmak, emsalsiz ve müspet bir çaba olarak karşımızda durmaktadır. Dolayısıyla bir taraftan ilgilenilen ilmi konular üzerinde müzakere yaparken bir taraftan da bunu insani bir konu olan sevgi mazrufu içinde yapmak, kanaatimizce birçok ilim talibinin bu terimleri daha iyi ve unutmayacak şekilde öğrenmesine vesile olmuştur. Bu bakımdan da müellifin sa'yini cenabı hakkın meşkur kılmasını niyaz ederiz.